

*Пам'ятки оригінальної літератури
княжої Русі-України. Літописи як
історико-художні твори. Зміст
“Повісті минулих літ”*

Українська література

9 клас

Практичне завдання

— Зіставте перекладну та оригінальну літературу Київської Русі.

Що в них спільне, а що відмінне?

Києво-Печерська лавра

Цей православний монастир заснований 1051р. на київських схилах Дніпра ченцями — вихідцями з бояр Антонієм і Феодосієм Печерськими, які є основоположниками чернецтва на Русі. Створена ними громада ченців незабаром привернула увагу князя Ізяслава, і він дозволив їм побудувати на горі монастир. Громада поступово розросталася, і після смерті Антонія в 1073р. до її складу входило 100 ченців. Феодосій з благословення Антонія ввів у монастирі (названому Печерським — від слова печера) строгий статут; головні обителі монастиря було перенесено на прилеглу гору. У XI ст. монастир стає центром християнства Київської Русі. У XII ст. йому надали високе звання лаври — головного великого монастиря.

З часом Києво-Печерська лавра перетворюється на відомий культурний центр. З 70-х років XI ст. у Києво-Печерській лаврі ведеться інтенсивне будівництво кам'яних споруд.

У 1073 — 1089 рр. був побудований і розписаний Успенський собор (Велика Церква), на початку XII ст. — Троїцька і Трапезна церкви, а наприкінці XII ст. монастирську територію обносять кам'яною фортечною стіною.

У цей час формуються архітектурна і художня школи, удосконалюється майстерність зодчих, розвивається прикладне мистецтво.

Великою є роль Києво-Печерської лаври у розвитку давньоруської культури; вона була центром літописання і церковної літератури; тут перекладалися слов'янською мовою твори іноземних мов. У Києво-Печерській лаврі працював відомий літописець Нестор (автор «Повісті минулих літ»).

У XIII ст. в монастирі був складений «Києво-Печерський патерик» — важливе писемне джерело з історії Київської Русі. Князівські війни, міжусобиці в період феодальної роздробленості, напади зовнішніх ворогів нерідко супроводжувалися руйнуванням монастиря. У 1096 р. обитель сильно постраждала від половців, але незабаром знову відбудувалася.

З часом прибудовувалися нові церкви. Весь монастир був обгороджений частоколом. При ньому знаходився будинок для прочан, заснований Феодосієм для притулку вбогих, сліпих, кульгавих; на його утримання виділялася десята частина монастирських доходів. Щосуботи монастир посилав віз хліба для ув'язнених.

З переселенням братії у великий монастир печери були перетворені на усипальницю для ченців, тіла яких клали у заглибленнях стін. У 1240 р., під час навали хана Батия, монастир був розорений.

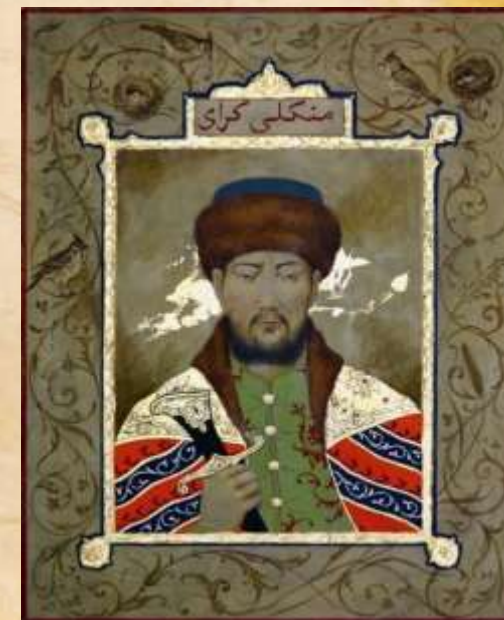
Ченці частково були перебиті, частково розбіглися. Невідомо, як довго продовжувалося запустіння монастиря; у XIV ст. його було відновлено, і Велика церква стала усипальницею багатьох князівських і знатних родів.

У 1470 р. київський князь Симеон Олелькович відновив і прикрасив Велику церкву (Успенський собор).

У 1483 р. татарський хан Менглі-Гірей спалив і пограбував монастир, але щедрі пожертвування дали йому можливість відновитися.

У 1593 р. монастирю належали два міста — Радомисл і Васильків, а також десятки сіл з рибними ловами, перевозами, млинами, данинами і бобровими гонами. У 1555 — 1556 рр. Велика церква була оновлена і прикрашена.

При архімандритах Є. Плетенецькому і З. Копистинському у монастирі було створено друкарню (1615р.) і почалося друкування богослужбових і полемічних книг. Спадкоємець Плетенецького і Копистинського П. Могила заснував тут школу (1631 р.), яка згодом була об'єднана з братською школою, що дало початок Києво-Могилянській колегії (1632 р.). Гетьман І. Самойлович оточив лавру земляним валом, а І. Мазепа — кам'яною стіною.

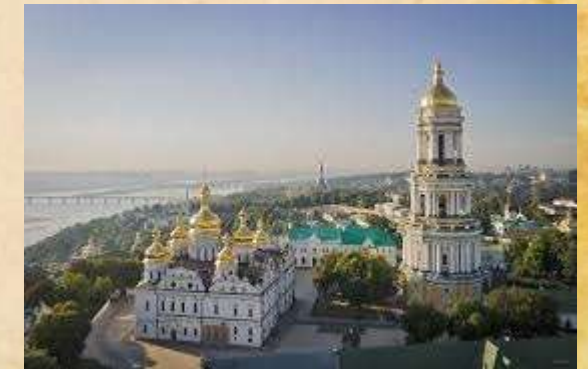
За Петра І укріплення Самойловича були розширені й утворили Печерську фортецю. У 1718 р. пожежа знищила Велику церкву, архів, бібліотеку і друкарню; але 1729 р. церкву було відновлено.

Наприкінці XVII — на початку XVIII ст. Києво-Печерська лавра стає найбільшим церковним феодалом в Україні. Їй належали 3 міста, 7 селищ, 120 сіл і хуторів з 56 тис. кріпаків. У вотчинах монастиря знаходилося кілька сотень промислових підприємств і торговельних установ.

Крім того, Києво-Печерській лаврі було підпорядковано багато дрібних монастирів із землями і кріпаками в Україні, Росії та Білорусі. У 1718 р. в лаврі сталася страшна пожежа, яка знищила усі дерев'яні будинки і пошкодила кам'яні споруди. У полум'ї загинули безцінні історичні скарби: бібліотека рідкісних книг, колекція коштовних тканин.

У XIX ст. до складу лаври входили 6 монастирів: Головний при Успенському соборі, Лікарняний, Ближні печери, Дальні печери, Голосіївська пустинь і Китаївська пустинь.

1926 р. унікальний комплекс Києво-Печерської лаври був визнаний державним історико-культурним заповідником, а монастир 1928 р. було закрито. З 1930 р. тут розміщувалися найбільші музеї України. До складу заповідника увійшли музеї книги та друкарства, Українського народного декоративно-прикладного мистецтва, театрального, музичного та кіномистецтва України і власне заповідник.

На площі в 26 гектарів знаходилися 102 кам'яні споруди, визнані пам'ятками архітектури. У фондах заповідника зберігалось більше 60 тисяч експонатів. Це зразки станкового живопису, предмети декоративно-прикладного мистецтва і стародруки.

У 1990 р. XIV сесія Міжурядового комітету ЮНЕСКО із збереження всесвітньої культурної і природної спадщини визнала Києво-Печерську лавру пам'яткою світового значення.

Нещодавно в Ближніх печерах Київської лаври знайдено прах майже 900 літ тому похованого тут Нестора. Після вивчення черепа історика скульптури виліпили його ймовірний портрет. Високе чоло, аскетичне обличчя ченця, довге волосся, задумливий погляд. А ще раніше його живописний портрет зі своєї уяви написав видатний сучасний історик Михайло Брайчевський. Одягнений у чорну одіж, Нестор з пером в руках застиг перед чистим аркушем. Його губи міцно стиснуті, а у великих очах світиться думка про минуле чи про сучасне...

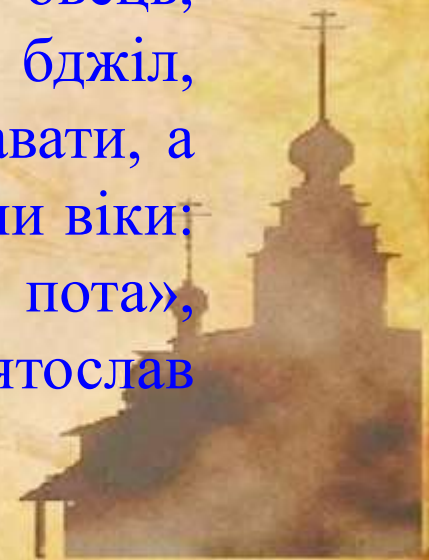
Бесіда:

- Чи правильною є думка, що Нестор — єдиний автор «Повісті минулих літ»? (Помилкова).
- В чому полягає заслуга Нестора? (Звів в одне ціле різні літописи).
- Що ми називаємо літописами? (Літопис — хронологічний опис важливих історичних подій, очевидцем яких був сам літописець або про які він чув від когось з очевидців чи вичитав з письмових джерел).
- Який літопис вважають першим, що дійшов до нас? («Повість минулих літ», або «Початковий літопис» (1113р.)
- Автором яких творів, крім літопису, був Нестор? («Життя Феодосія Печерського», «Читання про Бориса й Гліба»).

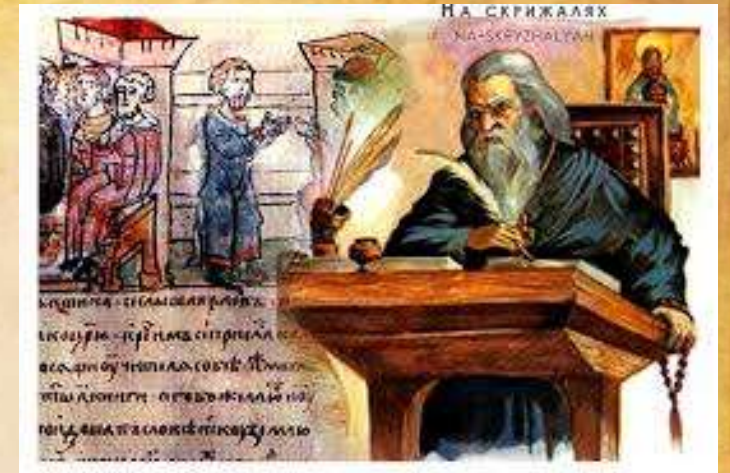

Літопис Нестора зветься «**Повість минулих літ**». Тут все підпорядковане часові, події пов'язані з роками, літописець іноді навіть розриває події, коли вони не вкладаються в один рік, бо для нього час важливіший за події. Коли навіть нічого не відбулось, літописець проставляє роки як знамення часу або ж пише: «Ничего несть», «Бысть тишина».

Багато подій, описаних в «Повісті минулих літ», ще й досі не вийшли за межі легенди, як, скажімо, розповідь про заснування Києва трьома братами й сестрою. «Повість» переткана зворотами з живої народної мови, афористичними висловами, приказками: «коли вовк повадиться до овець, то виносить усю отару», «смерть спільна всім», «не передавивши бджіл, меду не їсти», «мертві сорому не мають», «поки камінь почне плавати, а хміль тонути». Знаходимо в ній стилістичні звороти, які перетривали віки: «зломити спис», «поставити стяги», «січа люта», «втирають пота», «вкинути ніж», «стріли, як дощ», «військо стоїть, як ліси», Святослав «ходив легко, як пардус».

«Повість минулих літ» — загальноруський літописний звід, складений у Києві в другому десятилітті XII ст. і покладений в основу більшості літописних пам'яток, що дійшли до нашого часу. Як окрема самотійна пам'ятка «Повість минулих літ» не збереглася. Її найдавнішими й основними списками є Лаврентіївський літопис, в якому відобразилася друга редакція «Повісті», й Іпатіївський літопис, в якому відобразилася її третя редакція. У списках деяких літописних зводів укладачем «Повісті минулих літ» названо монаха Києво-Печерського монастиря Нестора.

Дослідники XVIII — XIX ст. вважали Нестора першим руським літописцем, а його твір — першим руським літописом.

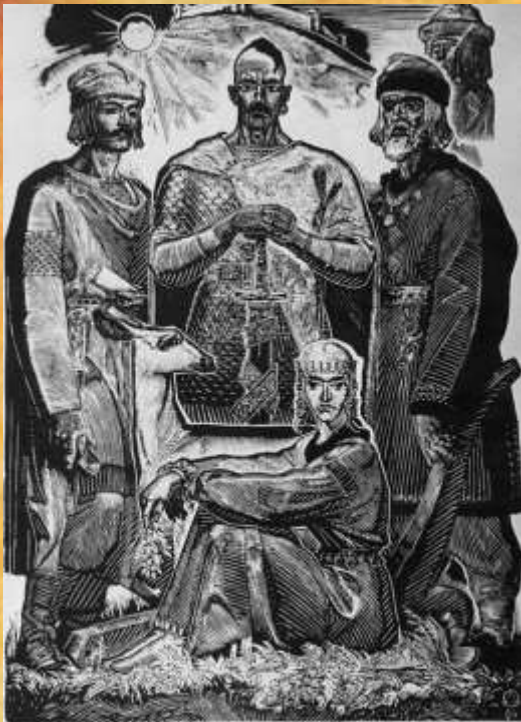
Уже в заголовку літопису прочитується великий патріотичний намір автора. «Це повість минулих літ, звідки була пішла Руська земля, хто в Києві почав першим княжити, звідки Руська земля стала бути». «Повість» мовби звертається до існуючого покоління з закликом бути гідними тих, кого вже немає, але хто полишив по собі добру пам'ять в історії.

Композиційно повість складається із вступу і двох частин. У вступі наводяться в основному оповіді легендарного характеру: про події всесвітньої історії, про слов'янські племена.

У першій частині автор розповідає про історичні події: легенди про похід Олега на Царгород, про смерть Олега від свого коня.

Друга частина повісті охоплює час від середини XI до початку XII ст. Говориться про князівські міжусобиці.

Кий, Щек, Хорив
та сестра їх Либідь

У «Повісті минулих літ» читаємо: «Велика – бо користь від навчання книжного. Книги – мов ріки, які наповнюють собою увесь світ, це – джерело мудрості, в книгах – бездонна глибина, ми ними втішаємося в печалі, вони – узда для тіла й душі, в книгах – світило мудрості... І якщо старанно пошукати в книгах мудрості, то знайдеш велику втіху і користь для своєї душі».

Благородна праця літописців і переписувачів прислужилася нашим пращурам і є неоціненним джерелом знань про життя, побут, події давніх часів.

Домашнє завдання:

Зіставте перекладну та оригінальну літературу Київської Русі. Що в них спільне, а що відмінне?(5-7 речень)